

הרב יואל שילה

תחום החפצים שבעליהם שבתו בעיר אחר

הצגת הנידון והסוגיות

אדם שנסע מערב שבת לעיר אחרת - יש לדון האם תחומם של חפציו שנשארו בביתו הוא כתחום העיר שהם שובתים בה, או שמודדים את תחומם ממקומם, או שהם נחשבים כחפצים שיצאו מחוץ לתחום בעליהם - האסורים בטלטול יותר מד' אמות. ברור שאף לפי הצד הראשון אנשי המקום אינם יכולים לכלול אותם בעירוב שלהם, כי הם אינם חפציהם ממש, ואף לא באחריותם [כלומר, אינם אף בדין רועה שקיבל את הבהמות לשמירה מע"ש - שאז תחום הבהמות כתחום הרועה ולא כתחום בעליהם].

שנינו (ביצה ל"ג) 'הבהמה והכלים כרגלי הבעלים', וכתב השו"ע (שצ"ו ג'): 'כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם, ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת - במקום שאין הבעלים יכולים לילך'.

עוד שנינו (ביצה ל"ט): 'מי שהיו פירותיו בעיר אחרת וערבו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו - לא יביאו לו, ואם ערב הוא - פירותיו כמוהו'.

בעירובין (מ"ז): איתא ברייתא: 'הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להן אלפים אמה לכל רוח'.

המקורות להיתר

במושכל ראשון, אף שהבהמה והכלים כרגלי בעליהם, ואם יצאו מחוץ לתחומם לא יזיזום ד' אמות, הרי שזאת רק כאשר הם אכן יצאו או הוצאו בשבת ויו"ט מתחומם שנקבע בע"ש, אולם אם הכלי והבהמה נשארו באותו מקום שהם שבתו בו ורק הבעלים הוא ששבת רחוק מהם - בפשטות תחומם נשאר במקום שבייתם. ומה שבני העיר לא יכולים להביא את הפירות לבעליהם - בפשטות הוא מפני שערוב התחומין שלהם לא יכול לכלול גם את הפירות שאינם שלהם. נבחן כעת את דברי הראשונים:

לגבי הברייתא של 'הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להן אלפים אמה לכל רוח' כתבו תוס' (עירובין מ"ז: ד"ה והכלים) 'פ"ה ואפילו הן של הפקר - משמע דלא מיבעיא אם יש להם בעלים [יש להם אלפים לכל רוח], וקשה דאי יש להם בעלים הרי הן כרגלי הבעלים [ויש להם אלפים ממקום שביית הבעלים ולא ממקומם], ואפילו אם נעמידם כגון שהבעלים בעיר אחרת דהשתא לא הוי כרגלי הבעלים ומ"מ בני שביתה הם... מ"מ אין נראה להעמיד כלל ביש להם בעלים, דביש להם בעלים [בין אם הם כאן ויש לכלים אלפים ממקום שבייתו, ובין אם אינם בעיר - ויש לחפצים אלפים ממקומם] מה לי תוך התחום מה לי חוץ לתחום [והרי את הדין כאן אמרו דוקא כששבתו בתוך התחום], ונראה דבשל הפקר איירי [ואז רק אם הם בתוך

האוצר ♦ גיליון ל"ד

התחום - דעת אנשי העיר עליהם]...', כלומר שלתוס' היה פשוט שכשהבעלים שבת בעיר אחרת - לחפציו שנשארו בעירו יש תחום אלפים [אלא שלא בזה דיברה הברייתא].

וכן הרשב"א (עירובין מ"ז:) הבין כך את שיטת רש"י שהעמיד את הברייתא גם כשיש לחפצים בעלים: '... הקשו בתוספות עוד דאכתי למה תני שבתוך התחום דמה לי בתוך התחום מה לי חוץ לתחום, ונראה לי לתרץ לפי דברי רש"י ז"ל דתוך התחום דקאמר - היינו תוך תחום העיר, וקמ"ל דדוקא כשהם בתוך תחום העיר - דדעת הבעלים מן הסתם שיקנו כליו שביתה עם אנשי אותה העיר, אבל חוץ לתחום העיר לא...', ונמצא שגם דעת הרשב"א היא שיש לחפצים אלו תחום אלפים.

בדומה לזה כתב בתוס' הרא"ש (עירובין מ"ז:), שם הביא את מחלוקת רבנן ורבי יוחנן בן נורי אם חפצי הפקר קונים שביתה, וכתב שפירש"י שהחפצים קונים תחום לעצמם הוא אף לדעת רבנן הסוברים שחפצי הפקר אין קונים תחום - כי כאן אף שהבעלים רחוקים מהם - מ"מ יש לחפצים אלו בעלים ואינם חפצי הפקר [ועל דבריו הקשה בפירוש נתיבות הבית על עבוה"ק שמהמשנה שאנשי העיר לא יביאו אליו את חפציו - מבואר שאינם כחפציו, דלא כדעת תוס' הרא"ש, וכתב שאבן העזר העמיד את המשנה בכיזה שלא יביאום - כדעת רבנן, ואת הברייתא בעירובין שיש להם אלפים - כדעת ריב"ג].

וכן הביא המאירי (בית הבחירה עירובין מ"ז:) בשם גדולי הרבנים שפירשו שקונים שביתה במקומם ויש להם אלפים אמה ממקומם.

וכ"כ הצ"ח (ביצה מ'), שנכסים המונחים חוץ לתחום בעליהם - לא יכולים לקנות את שביתה הבעלים, והרי הם כנכסים ללא בעלים ולא קונים שביתה, והם כרגלי המגביהם או כרגלי כל אדם.

המקורות לאיסור

אמנם, פירוש זה איננו מוסכם, ומצאנו גם ראשונים שכלל הנראה הבינו שמאחר שהבהמה והכלים הם כרגלי הבעלים - הרי שאם הבעלים שבת בעיר אחרת נחשב הדבר שהכלים נמצאים מחוץ לתחום, ולא יזיזום ד' אמות, ושזה הטעם שאנשי העיר לא יכולים להביא את הכלים לבעליהם ששבת רחוק.

כך הביא הרשב"א (עירובין מ"ז:) בשם הראב"ד: '...והראב"ד ז"ל פי' שהן בתוך התחום - בתוך תחומו שלו קאמר, וקמ"ל דאע"ג דאינן עמו במקום אחד ממש הרי הן כרגליו. ועוד אשמעינן דאם אינן עמו בתחומו לא יזיזום ממקומו, וכדתנן... לא יביאו לו מפירותיו... ו'בתוך התחום' לא קאי שפיר לפירושו דתחום סתם לאו תחום הבעלים משמע כיון דלא אדכר להו לבעלים כלל...!.

וכך פסק הרשב"א עצמו בעבודת הקדש (בית הנתיבות ה' כ"א, אותיות קנ"ז-קנ"ח, ודלא כפי שכתב הרשב"א עצמו בעירובין מ"ז: כמש"כ לעיל): 'הבהמה והכלים כרגלי הבעלים ומוליכין אותן למקום שהבעלים יכולין להלך, במה דברים אמורים בזמן שהן תוך תחומו ואפילו הן באוצרות חוץ לעיר, כל שהן עמו תוך תחומו הרי הן כרגליו. היו נתונים בעיר אחרת: אף על פי שבני אותה

העיר ערבו אצלו ויכולין לבוא למקום שהוא שובת שם ופירותיו נתונין באותה העיר - לא יזיום ממקומן' [יש להעיר שגירסת הדפוס שלנו של הרשב"א היא 'לא יזיוה ממקומן', ואמנם ברשב"א כת"י משנת שס"ב ראיתי שהגירסא 'לא יזיום ממקומן', וכן בדפוס משנת תרל"ו].

וכך הביא המאירי (בית הבחירה עירובין מ"ז:) את גדולי המפרשים שפירשו כשיש להם בעלים מחוץ לתחום - לא יזיו ממקומם, כפי המשנה בביצה 'לא יביאו לו מפירותיו' - שאין קונין שבתה כלל.

וכ"כ בחידושי הר"ן (עירובין מ"ז:) בפירושו השני שאם הפירות היו חוץ לתחום הבעלים - אין להם אלא ארבע אמות.

וכך ניתן להבין גם מרש"י עצמו (ביצה ל"ט:) שפירש מדוע בני העיר לא יביאו לו מפירותיו שבעיר אחרת 'לא יביאו - מפירותיו הואיל והוא לא ערב לשם, דהכל כרגלי הבעלים' - שבפשטות כוונתו היא ששבתת החפץ כשבתת בעליו [אמנם, יש לפרש בדבריו בדוחק ש'הכל כרגלי הבעלים' - פירושו שיש לחפצים תחום אלפים, אלא שבני העיר לא יכולים להביא את חפציו אליו כי העירוב שלהם לא יכול לחול על חפצים שאינם שלהם].

וכך נראה שהבינו גם רבי עקיבא איגר והרש"ש (עירובין מ"ז:), שהקשו כיצד לדעת תוס' יש תחום לחפצים שבעליהם בעיר אחרת - שהרי במשנה בביצה מבואר שהכלים כרגלי הבעלים, וממילא הם נחשבים כעת שהם עתה מחוץ לתחום בעליהם, ולא יזיו ממקומם.

באבן העוזר (עירובין מ"ז:) העמיד את המשנה שבני העיר לא יביאו לו מפירותיו [שפירש"י שהפירות כרגלי הבעלים] - כדעת רבנן הסוברים שלחפצי הפקר אין שבתה, ולכן החפץ נמשך אחר בעליו [ונחשב שיצא מחוץ לתחומו], ומה שאמרו 'הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להם אלפים אמה לכל רוח' - הוא כדעת רבי יוחנן בן נורי הסובר שיש לחפצי הפקר שבתת עצמם, ולכן הם לא נדחו משבתת מקומם כשבעליהם בעיר אחרת [לפי דבריו יש לאסור למעשה, שהרי הלכה כרבנן, אלא שתוס' הרא"ש מעמיד גם את המשנה בביצה כדעת רבנן, שהרי סוף סוף לכלים אלו יש בעלים ואינם הפקר (נתיבות הבית - פירוש על עבודת הקדש מהרב יונגרמן, תשנ"ח)].

בירור כוונת האוסרים

יש לציין שאף אחד מראשונים אלו לא כתב להדיא את הסברא שכשהבעלים נמצא מע"ש רחוק מחפציו, במרחק שאפילו עירוב תחומין אינו מועיל - שדין החפצים כדין חפצים שיצאו מחוץ לתחום, ואם יש ללמוד את סברא זו מדבריהם - אינה אלא מדיוק לשונם של הרשב"א והראב"ד 'לא יזיו ממקומם', וממ"ש הר"ן להדיא 'אין להם אלא ארבע אמות'.

מתחילה חשבתי שפירוש 'לא יזיו ממקומו' שכתב הרשב"א על עירובין בשם הראב"ד מתפרש ממקומו של האדם, שהרי לא כתב 'לא יזיוה ממקומה' או 'לא יזיו ממקומם' - שהיה מתפרש על מקומו של החפץ עצמו, אלא שבלשון הרשב"א בעבודת הקדש 'לא יזיו ממקומן' קשה לפרש שכוונתו למקומו של האדם.

אלא שעדיין יש מקום לפרש שגם כוונת הלשון 'לא יזיום ממקומם' יכולה להתפרש על המקום הכללי של אלפיים אמות, ואין חובה לפרש שהכוונה היא שלא יזיום ד' אמות ממקומם הנוכחי, ולהסביר שדין החפץ הוא כדין חפץ שיצא מחוץ לתחומו.

אך שו"ר שבשני האיזורים של לשון הדומה לזו בגמ' - הכוונה היא שלא יזווג ד' אמות ממקומם [לא סיים ארבע אמות שקבע לא יזווג ממקומו], 'ואם מיצעו עליו את התחום לא יזווג ממקומו' (עירובין נ:), וכן מתפרשות לשונות הראשונים במקומות שלשון זו מוזכרת, ובע"כ י"ל שגם כוונת הרשב"א והראב"ד שלא יזווג את החפץ ד' אמות ממקומו, וכ"כ הר"ן להדיא.

אמנם, עדיין יש מקום לומר בדוחק שהכוונה שלא יזווג ד' אמות ממקומו של החפץ, ומקום זה יכול להיות תחום העיר ששבת בה [או תחום אלפים סביבו], וכך פירש הגרי"י בורודיאנסקי בספרו הליכות יצחק [שאינן אלו הד' אמות של היוצא מחוץ לתחום - שלא יצא מהם אפילו נכנס למקום המוקף, אלא של השובת בעיר או במקום מוקף - שכולו כד' אמות], ובכך מתיישבת הסתירה בין פירוש הרשב"א בחידושו (עירובין מ"ז:) - שתחום החפץ כאנשי העיר, לבין פסקו בעבודת הקדש שלא יזיום ממקומם, וצ"ע.

הכרעת הפוסקים

הרה"ג אריאל בוקוואלד שליט"א (מח"ס קרית אריאל) שלח לי את דברי הבה"ל (ת"א סע' א' ד"ה קונין) שבפשוט מתפרשים שהבין שלא יזווג את החפצים ד' אמות, שהרי רק בחפצים של נכרי הביא שנחלקו הראשונים אם לאסור להזיז ד' אמות כששבתת הבעלים היתה במקום רחוק, והאוסר אף בחפץ של נכרי - דימה זאת לנדו"ד של פירות ישראל המופקדים במקום אחר: 'ואף דשבתת העכו"ם עצמו היה במקום אחר רחוק - משמע דלא אזלינן בתריה לאסור לזווג הכלים כיון דבאמת אין לעכו"ם שבתתה ורק בתר הנחת הכלים אזלינן - כן משמע לכאורה מלשון הרמב"ם והמחבר וכ"כ התו"ש בדעתם, אלא שכתב דמהגהת אשר"י בשם או"ז משמע דהרי הם כרגלי עכו"ם לגמרי - וא"כ אם העכו"ם במקום רחוק אסור לזווג הכלים ממקומן, וכמו בפירות ישראל אם הם מופקדין במקום אחר... [וכן יש לדייק שהח"ח נקט כדעת הראב"ד, שהחפצים נגזרים אחר בעליהם, גם במ"ב שצ"ז ו'ז' - הרב חרמוני], ומקורות הבה"ל הם תוספת שבת ת"א ג' ופמ"ג ת"א משב"ז א', שכך כתבו שלדעת האו"ז פירות העכו"ם הם כפירות ישראל, ואם העכו"ם לא כאן - לא יוליכם ד' אמות, ומוכח שכוונתם אף כשהנכרי לא נמצא כאן כבר מע"ש.

וכן בשו"ת שבט הלוי נשאל ע"י הג"ר יצחק ירוחם בורודיאנסקי שליט"א (ראש כולל הר"ן), ומשגיח דשיבת 'קול תורה' אם ניתן להזיז את חפצי הבחורים שנסעו לעיר אחרת לשבת. והשיב (ו' מ"ו ד', ט' ע"ט) 'דכיון דכלים כרגלי הבעלים שאסורים בנד' גם הכלים - גם בכל עיר מוקפת חומה כיון שהבעלים עקרו מכאן... הבהמה והכלים כרגלי הבעלים, וקיי"ל שאפילו כשהבעלים מצוים מחוץ לתחום פירותיו כמוהו וגם אסור להזיזם וכדעת הרשב"א וראב"ד עירובין מ"ז: ודלא כפרש"י ותוס' שם, וא"כ כשאחד נוסע לשבות בשבת חוץ לתחום יהיה אסור להשתמש

בחפציו ויהיה אסור לטלטל יותר מד' אמות... אם היה הדין בפשיטות כדעת הראב"ד דיש איסור להזיז ממקומם כשהבעלים במקום אחר חוץ לתחום הפירות היתה שאלתכם שאלה גדולה... עדיין יש לי לומר דיש מקום להתיר לטלטל החפצים מכח ס"ס - דהאי פסקא דאסור להזיז לענ"ד אינו מבואר כלל לא בטור ולא בשו"ע, ונהי דגם להיפך אינו מבואר... וגם המעיין ברשב"א יראה דלא דחה הבנת רש"י ותוס' בפשיטות, ויש לפנינו ספיקא דדינא בדרכנ... וגם אם לא נכריע כן לכתחלה ממש - מ"מ א"צ למחות באחרים'.

השיב לו הגרי"י בורודיאנסקי שליט"א בספרו הליכות יצחק (עירובין ל"ה) שהראב"ד חידש שאף שהפירות רחוקים ממנו בתוך תחומו - הם כרגליו, ושאלו כשהם חוץ לתחומו - הם כרגליו... מסוגיא דהנהו דיכרי דאתו למברכתא מוכח שנותנים לפירות את כל המחיצות... ומהסוגיא של פירות שיצאו וחזרו הם מותרים כי הם אנוסים - מוכח שמה שהפירות כרגלי הבעלים הוא רק לקבוע את מקומם בתחילה, אך דינם לא ישתנה עקב פשיעת הבעלים שיצא, וגם בשיטת הראב"ד י"ל כן שאף שכשהפירות מחוץ לתחום בעליהם אין להזיזם ד' אמות - אך מ"מ כל העיר לגביהם כד' אמות, וי"ל כן אף בעיר שאינה מוקפת מחיצות כי תחום הפירות הוא דין עצמי על הפירות שאסור להוציאם, וא"כ י"ל שמ"ש הראב"ד שאין להזיזם איננו בגדר ד' אמות שיש ליוצא חוץ לתחום אלא כד' אמות של מדידת התחום - שבזה כל העיר היא מקומם, וזה לא מתבטל מחמת רגלי הבעלים, ונמצא ששיטת שבט הלוי בדעת הראב"ד להחמיר שאין להחשיב את העיר כד' אמות כלפי כליו של מי ששבת חוץ לתחום. וסיכס ששיטת מהר"ם אריק היא שגם לפי הראב"ד נותנים את כל העיר אף שאינה מוקפת, ולדעת הגר"ח גריינמן הדבר תלוי במחלוקת בית מאיר ורמ"א בענין יצא לדעת וחזר - דנקטינן כרמ"א שאפשר לטלטל את הכלים דוקא תוך המחיצות, וסיכס את דבריו שיש לסמוך בדין זה על העירוב דידן אף למי שאינו סומך עליו לגבי הוצאה בשבת, כגון כשמטלטל את החפץ ביו"ט או בדרך מלבוש - שאין בזה איסור הוצאה אלא רק תחומין, דלא כהגר"ד לנדו, המחמיר לגבי תחומין בעירוב שאינו סומך עליו כלפי איסור הוצאה בשבת.

האם ההכרעה מוכרחת

אמנם, אף שכך מורים פשטות דברי אותם ראשונים שציינו, וכן דברי אותם פוסקים, אך עדיין לא הבנתי מה היה ההכרח שלהם לפרש שכאשר אדם שבת בעיר מרוחקת - חפציו יחשבו כצאו חוץ לתחום, ולכל היותר מהמשנה מוכח שהחפצים עדיין מתייחסים אחר בעליהם, כך שעירוב התחומין של אנשי העיר לא יוכל לכלול גם אותם, אולם לא ידעתי מנין הכריחו שחפצים אלו נחשבים כאילו יצאו מחוץ לתחום בעליהם, ונאסרו בטלטול ד' אמות.

מה שניסו להוכיח מדברי השו"ע (שצ"ז ג) שאי אפשר להוליך את כליו אפילו פסיעה אחת למקום שהוא אינו רשאי ללכת - לא הבנתי את ההוכחה, שהרי דבריו מיירי כשהוא שובת ליד חפציו - ולכן תחומם כתחומו, משא"כ כששבת בעיר אחרת אין הכרח שחפציו יאסרו.

גם מה שניסו להוכיח מדברי שעה"צ (שצ"ז ד') שאם כלתה מדתו בחצי העיר גם אחרים אסורים לטלטל כליו בחצי השני של העיר - לא הבנתי את ההוכחה, שהרי דבריו מיירי כשהוא עצמו כאן - וממילא שביתת חפציו כשביתתו, ואינם עניין לנדו"ד.

סיכום

לסיכום, מאחר ויש כאן מחלוקת ראשונים בנידון דרבנן, שיש המתירים להדיא לתת תחום אלפים ממקומם של החפצים ששבתו רחוק מבעליהם, ויש האוסרים להדיא להזיזם ד' אמות, וברשב"א עצמו מצאנו סתירה בין דבריו בחידושי עירובין לבין פסקו בעבודת הקדש, וגם את לשונו בעבוה"ק ואת לשון הראב"ד ניתן לפרש בדוחק להיתר - ע"כ לענ"ד י"ל דלא נפקא מכלל ספיקא דרבנן, שיש להתיר עכ"פ בצירוף כשמטלטלים את החפצים בתוך בית, או אף בתוך גבולות עירוב בר סמכא - שאז יש עוד סניף להיתר להחשיב את כל המקום המוקף לדירה כד' אמות, ואפשר שבשעה"ד ניתן להקל אף בתוך עיר שאינה מוקפת מחיצות [שהרי אף היוצא מחוץ לתחומו בשוגג או באונס, ונכנס בשוגג או באונס למקום המוקף מחיצות לדירה - כל היקף המחיצות נחשב לגביו כד' אמות, כדאיתא בעירובין מ"ז: 'הנהו דכרי דאתו למברכתא... אמר רבא ליזדבנו לבני מברכתא דכולה מברכתא לדידהו כד' אמות דמיא', והמ"ב (ת"ה נ', שעה"צ ת"ה מ"א) היקל עוד שאף אם הוציאו את החפצים במזיד ועתה הם בתוך מקום המוקף מחיצות - מותר לטלטלם בכל אותו היקף - כי הפירות נחשבים כאנוסים לגבי הוצאה זו, וכתב הבה"ל (ת"ה ו' ד"ה מוקפת) שאפשר שבשעת הדחק יש לסמוך להקל כדעת הרמב"ן שכך הדין אפילו אם הכניסו את החפץ לתוך עיר שאינה מוקפת מחיצות], כהוראת ההליכות יצחק. אמנם, אנשי העיר בודאי לא יוכלו לכלול את חפציו בעירוב התחומין שעשו, אפילו כדי להביאם אליו.

נחלקו תוס' והראב"ד האם מי שיצא מעירו מע"ש - יש לחפציו שנשאררו יש תחום עצמי [כתחום עצמי שלהם ממקומם, או כתחום אנשי העיר - דהוי כאילו הבעלים מסרם לאנשי העיר], או שנחשב שהם כאילו מחוץ לתחום בעליהם ואסורים בטלטול ד' אמות [כי הם נגררים אחר בעליהם שאיננו כאן]. יש מקום לומר שנפ"מ ממחלוקת זו גם לנדון של דין החפצים של מי שיצא בשבת להציל, שלראב"ד החפצים שיצאו עמו כשיצא לפיקו"נ הם כמותו, והחפצים שנותרו אסורים לטלטל ד' אמות, ואילו לתוס' יש להסתפק הן בחפצים שנותרו [האם יש להם תחום עצמי, אף שהם היו עם הבעלים בכניסת השבת, אך כעת הבעלים יצאו מתחומם], והן בחפצים שיצאו עמו [האם תיקנו להם תחום חדש, כרגלי הבעלים שיצא בהיתר], ובחור"ב (ביצה ל"ז). נקט שהכלים שלא יצאו עמו נשארים בתחומו הקודם ולא נגררו אחריו, ולא תלה זאת במחלוקת תוס' וראב"ד, והוסיף שאם הוא יצא בהיתר והגיע למקום שהיו לו בו כלים מע"ש - לדעת הראב"ד, שהיה אסור להזיזם ממקומם - גם כעת אסור להזיזם [כי הרי לראב"ד הכלים לא נגררים אחר בעליהם כשהבעלים יצא מתחומו], וצ"ע.

